

قابلیت سنجی بهره مندی از تجربیات معماری مراکز هنرهای نمایشی شاخص جهان در طرح مراکز هنرهای نمایشی اهواز

الهام خندستانی^۱، محمد علی کاظم زاده رائف^۲

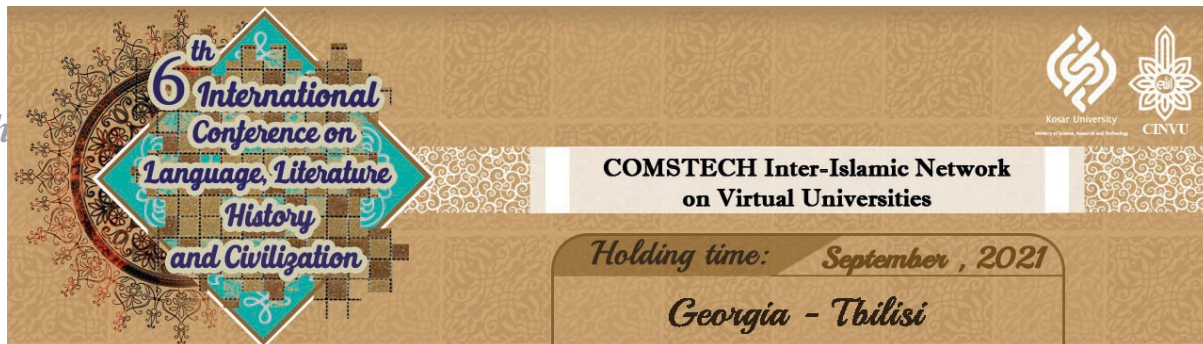
۱- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز،

۲- عضو هیات علمی گروه آموزشی مهندسی معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز،

چکیده

نمایش به عنوان عامل فرهنگی اجتماعی پویا، از باورها و اعتقادات انسانی نشأت می گیرد و نقش مؤثری در افزایش پیوند و اتحاد اجتماعی افراد جامعه ایفا می کند. تاثیر بیش از هنرهای دیگر با آداب و رسوم و سنن و با ریشه هر قومی بستگی دارد به همین لحاظ، اجتماعی ترین هنرهای زیبا از نوع نمایشی است. مراکز هنرهای نمایشی شاخص جهان دارای ویژگی های کالبدی قابل تأملی است که امکان الگوگیری و به روز رسانی عوامل آن ها در کانسپت حجمی، سازماندهی فضایی، هندسه کلی، جزئیات ساختمانی، تزئینات، تناسب و سازه مراکز هنرهای نمایشی اهواز، وجود دارد. این نوشتار در پی آن است که با تحلیل معماری برخی از مراکز هنرهای نمایشی شاخص جهان، امکان الگوگیری کالبدی از آن ها را در خلق مراکز هنرهای نمایشی شهر اهواز مورد بررسی قرار دهد. روش تحقیق این پژوهش، توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع مکتوب کتابخانه های علمی تخصصی معماری و شهرسازی و مطالعه وبسایت های علمی پژوهشی بوده است.

واژگان کلیدی: معماری معاصر، مراکز هنرهای نمایشی، اپرای سیدنی، تکیه دولت، اهواز

مقدمه

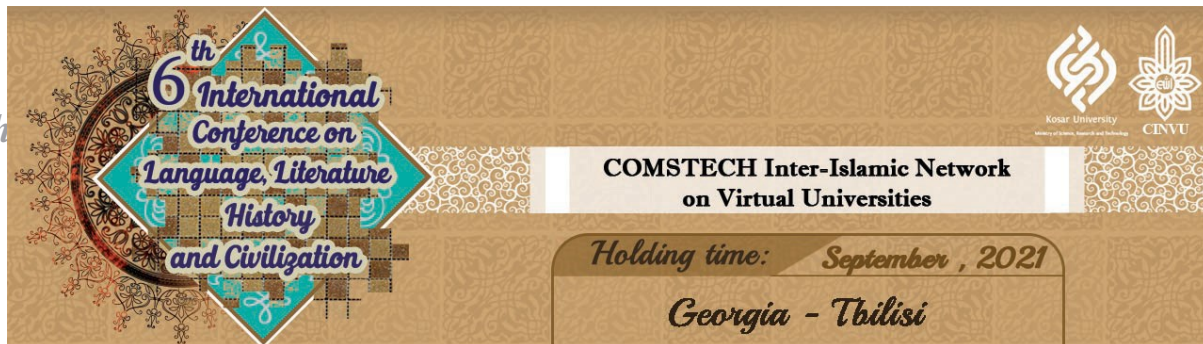
آغاز نمایش در هر سرزمینی ریشه در آداب و رسوم و مناسک مذهبی و قومی دارد و سرزمین ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست. در سرشت بشریت تمایل به برقراری ارتباط بدیهی امری طبیعی است. گردهم آیی افراد در فضاهای اجتماعی از هزاره های قبل از میلاد تا عصر کنونی، از روم و یونان تا تمدن اسلامی قابل مشاهده و عامل مشترک تمام تمدن ها تشکلات مردمی بوده است. فضاهای اجتماعی به رغم زمانه و فرهنگ مردم همیشه در حال تغییر و تحول بوده و فرهنگ و هنر هر سرزمین چکیده و تبلور دانش و اطلاعات نظری و عملی یک جامعه است. فرهنگ روش زیست و تفکر یک جامعه است و معماری به عنوان یک هنر میان رشته ای و نمایش نیز به عنوان هنری دیگر عواملی فرهنگ ساز و تاثیر گذار هستند. (بهرامی و بیات، ۱۳۹۵) فرهنگ، روابط اجتماعی تأثیر آن بر کالبد معماری قابلیت بوجود آوردن مرزهای معماری را داراست. از طرفی رابطه اجتماعی و فرهنگی در فضا اتفاق می افتد. بنابراین فضا مجموعه ای از روابط اجتماعی و فرهنگی میان گروه خاص و مکان خاصی را در بر می گیرد. براین اساس می توان اظهار نمود که انسان ها همواره با ایجاد نیاز ذاتی در شهر، نیاز ذاتی خود به برقراری روابط اجتماعی را برآورده کرده اند. حیات جمعی فرصتی جهت رها شدن از تنش های زندگی روزمره، گردهمایی افراد و گروه های مختلف و برقراری روابط اجتماعی بین آن ها در فضا است. (بهادری بیرگانی و همکاران، ۱۳۹۶) هنرهای نمایشی و نمایش در ایران نیز پیشینه ای طولانی دارند. نمایش در آغاز از تحول رسم ها و نیایش های مذهبی بیرون آمد. در ابتدا خود را در میان اجتماعات قبیله ای بروز داد و سپس در قالب اشکالی نظیر نقالی نمایان شد. به نظر می رسد نمایش در ایران کهن به سبب تکیه بر روایت گری با پتواژگویی انجام می شده که نمونه آن سنت گوسانی پیش از اسلام و نقالی در دوران اسلامی است. (شکری زاده و همکاران، ۱۳۹۷)

سؤال تحقیق: تجارب ارزشمند معماری هنرهای نمایشی شاخص جهان در طول تاریخ تا چه میزان در خلق معماری مرکز هنرهای نمایشی شهر اهواز قابل استفاده است؟

۱- سیر تحول معماری تئاتر و مراکز هنرهای نمایشی جهان با تأکید بر نمونه های شاخص

۱-۱- بررسی خاستگاه جغرافیایی و سیر تکامل تاریخی تئاتر در جهان

شکل گیری تئاتر به عنوان فضایی برای اجتماعات مردمی به ۲۵۰۰ سال پیش باز می گردد. تئاترهای باستانی روم و یونان تماشاچیان بی شماری را در فضاهای دایره ای و نیم دایره ای گردهم می آوردند. از زمان تئاترهای مرکزی عصر الیزابت تا اوایل قرن بیستم همه ی فضاهای نمایشی به یک شیوه ی واحد طراحی می شدند و در یک رابطه ی سه بعدی و زنده و با استفاده از چندین صحنه و بالکن محل استقرار تماشاچیان را تحت تأثیر قرار می دادند. بین سال های ۱۹۲۰ تا ۱۹۷۰ با ورود ابزارهای نوینی چون آکوستیک و تکنولوژی های گوناگون و در نتیجه ی جنبش های مدرنیستی معماری تئاترها از تزئینات خالی و به فضاهایی عریان تبدیل شدند. در این دوره کلیه ی فضاهای تئاتر به شدت

شخصی اند و ردیف های منظم تماشاچیان در فاصله ی زیادی از صحنه قرار دارند و اغلب در یک تراز ساخته می شوند. این امر سبب سرد و بیروح شدن و نتیجتاً عدم موفقیت معماران در طراحی سالن های تئاتر در این دوره شده است. با نادیده گرفتن اصول طراحی آمفی تئاترهای باستان و بی توجهی به رابطه ی مستقیم میان جانمایی تماشاچیان و انرژی ای که در سالن تئاتر انتقال می یابد و نیز روابط بازیگر و تماشاچی آسیب های زیادی به این شاخه از معماری وارد شد. بعد از دهه ی ۱۹۷۰ بود که مجدداً به این عناصر یعنی صمیمیت و رابطه ای نزدیک میان هنرپیشه و مخاطب که از مهم ترین ارکان تئاتر باستان است، توجه شد. تئاترهای متقدم با اینکه فاقد سیستم های تکنولوژیک امروزی بودند و در آن دوره هنوز انواع مختلف ویدئو و سیستم های تصویری که اسباب انفعال و خانه نشین شدن مخاطبین هستند وجود خارجی نداشت، ولی یک ویژگی بسیار مهم در آن ها جلب نظر می کرد. این تئاترها (زنده) بودند ویژگی ای که رسانه های امروزی عاری از آنند. (اکبری بیرگانی و وثیق، ۱۳۹۴)

۱-۲- سیر تکامل تاریخی تئاتر در جهان

روند تئاتر در غرب را در چهار دوره تاریخی که تئاتر دستخوش تغییرات و دگرگونی هایی شده است، که در اینجا این دوره ها را در غالب جدول زیر مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته اند:

جدول ۱: ویژگی نمایش در دوره های مختلف تاریخی (اکبری بیرگانی و وثیق، ۱۳۹۴)

دوره تاریخی	ویژگی ها
یونان و روم	<p>تئاتر یونان ترکیبی از نمایش و هم آوازی و آمیزهای از آواز، رقص، موسیقی و گفت و گو بود</p> <p>- در یونان در قرن هشتم تا ششم پیش از میلاد، انواع گوناگون درام، کمدی، ساتیر و تراژدی رواج داشت</p> <p>- سبک ها غیر واقع گرایانه بود</p> <p>- هر بازیگر غیر از یک نقش بازی میکرد</p> <p>- از آواز، قطعات همسرایي، موسیقی، رقص و صورتک استفاده فراوان می شد</p> <p>- حالت چهره هنرمند اهمیتی نداشت. چرا که همواره صورتک هایی به چشم داشتند</p> <p>- موسیقی بندرت جدا از شعر نواخته می شد و بیشتر برای درک بیشتر اشعار بود</p> <p>- رقص نیز بیشتر حالت روایی داشت. (یعنی نشان دهنده شخصیت یا وضعیت ویژه ای بود)</p> <p>- صورتک و لباس نیز برای تزیین بکار می رفت</p> <p>- افول تئاتر رومی با قدرت گیری مسیحیت همزمان بود</p>
	<p>با رسمیت یافتن مسیحیت تئاتر در خدمت کلیسا قرار گرفت - اجرای نمایش های مذهبی در آغاز تنها در داخل کلیسا انجام می شد، اما بتدریج تا اواخر قرون وسطی به خارج از کلیسا نیز راه یافت</p> <p>- در این دوران انواع مختلف سازمان های تولید نمایش بوجود آمد و زبان نمایش ها بجای لاتین، بیشتر زبان های محلی بود</p>

- انجمن اصناف و پیشه وران با کمک شورای شهر و کلیسا نمایش ها را برگزار می کرد - شورای شهر تصمیم می گرفت که نمایش در چه مکانی و توسط کدام صنف اجرا گردد.

- صحنه های نمایش به دو صورت ثابت و متحرک بود

- واگن های اجرای نمایش گاه در گورستان ها، حیاط خانه های شخصی، دیرها، میدان های عمومی و آمفی تئاترها مستقر می شد.

- نمایش هایی در دربارها و منازل اشراف به مناسبت های مختلف اجرا می شد.

- همزمان با ضعف قدرت کلیسا و شکل گیری اروپای جدید تئاتر نیز به عنوان یک پدیده فرهنگی تحت تاثیر شرایط جدید قرار گرفت.

- بتدریج در اکثر کشورهای اروپایی تا ۸۰۱۱ میلادی اجرای نمایش های مذهبی ممنوع اعلام گردید.

- رشد موضوعات غیر مذهبی و احیای مجدد آثار یونان و روم - تئاتر کاربرد مذهبی خود را از دست داد، و به نمایشهای صرفاً تجاری یا هنری پرداخت و بتدریج در سراسر اروپا تئاتر حرفه ای پایه ریزی شد.

قرون
وسطی

تئاتر دوران رنسانس نخست از ایتالیا آغاز گردید.

- ارج نهادن به ارزش های انسانی و زندگی زمینی، رشد انسان گرایی (انسان مداری) و واقع گرایی و گسترش اکتشافات و خلاقیت های علمی و هنری، از عناصر اصلی تئاتر دوران رنسانس

- صحنه ی مجازی پرسپکتیو دار، صحنه هایی همراه با انواع تزئینات و سالن هایی با طبقات لژ، استفاده از هنر متملق درباری

- عناصر تئاتر ایتالیا در هر کشور با جنبه های ملی آن کشور آمیخت و رنگ بومی به خود گرفت.

- معماری تئاتر در پی ایجاد وحدت بین فضای نمایش و انواع کمدهای و درام های عهد باستان بود.

- استفاده از دکور متقارن و گردآوری منازل مختلف دکور در یک مجموعه و امکان ارائه وحدت مکان

- جذابیت اجرای نمایشنامه های کلاسیک، از طریق مناظر چشم فریب نمایشی جانشین صحنه ها و مکانهای ساده ی قرون وسطایی

- گسترش صحنه در جهت عمق و کشیده شدن نماهای جنبی آن از دو سو

- صحنه های بزرگ با سطوح جانبی لغزنده ایجاد شد.

- نخستین نسل عهد رنسانس به خیال بازآفرینی تئاتر عهد باستان بود و این امر به ابداع صحنه ی مجازی پرسپکتیوی منجر شد.

- شکل عمومی تئاترهای ایتالیا بیشتر به سمت نیم دایره های که از زمین بالا می آمد.

- در انگلستان بیشتر به صحنه های آمفی تئاتری همراه با راهرو

- ایجاد تئاترهای لژدار به منظور جدا کردن اشراف و نخبگان از توده ی عوام

- تئاتر عمومی ایتالیا بسرعت حالت یک کند و با حجره های متحدالمرکز متعددی را در یک حیاط بسته به خود گرفت.

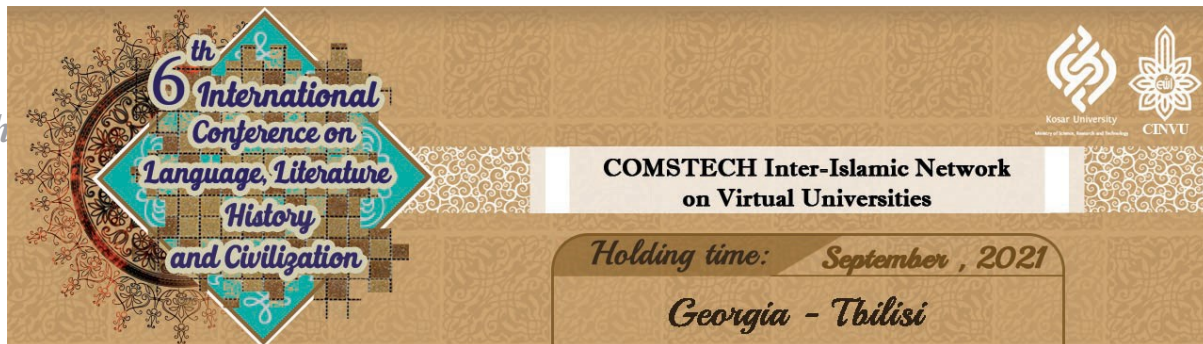
دوره
رنسانس

- معماران ایتالیایی در پی فضایی هندسی متناسب برای انعکاس بیشتر صداها در سالنهای اپرا بودند.

- تئاتر در برابر وضعیت بحران قرار گرفت و سینما و تلویزیون جانشین تئاتر شد.

- کوشش برای ارتباط زنده و خالق میان دست اندرکاران تئاتر و تماشاگران و مخاطبان.

قرن
بیستم

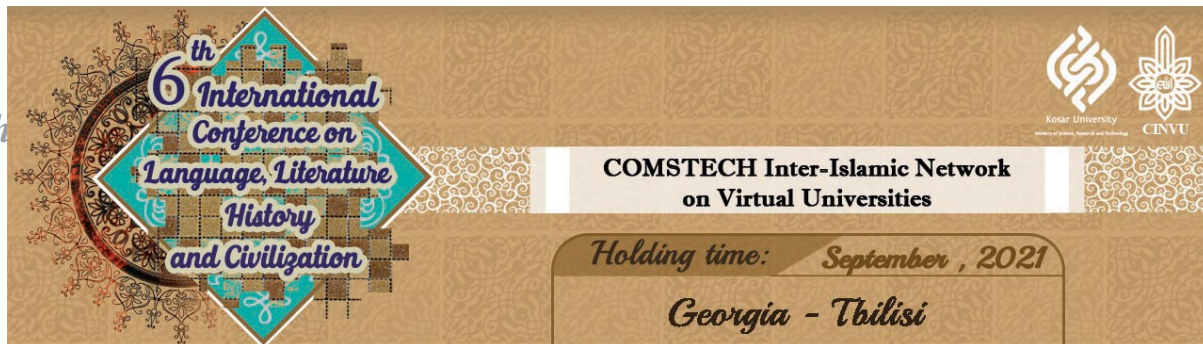

۳-۱- نقش و جایگاه هنر نمایش در جامعه:

تئاتر و نمایش هنری است که قابلیت های زیادی را برای پیشبرد مسائل اجتماعی در خود نهفته دارد و در سایه مدیریت و برنامه ریزی صحیح میتوان از مزایا و قابلیت های آن در جهت اهداف یک جامعه بهره برداری کرد. هر یک از خصوصیات تئاتر که ذکر شد به قدری ارزشمند هستند. که جوامع نباید از هیچ سرمایه گذاری مادی و معنوی ای در جهت توسعه آن فروگذار کنند و به این علت که تئاتر و اجراهای نمایشی قادرند از پیش پا افتاده ترین حرکات سرگرم کننده تا متعالی ترین جنبه های معرفت بشری را نمایش دهند، برخورد جوامع مختلف با آن ها متفاوت بوده و هست. (کیانوش و دشتی شفیعی، ۱۳۹۴)

۴-۱- بررسی نمایش ایرانی از منظر معماری

امروزه برای ما که از یک سو پای در سنت های نمایشی سرزمین خویش داریم و از سوی دیگر پذیرنده ی شکل های نوین اجرای تئاتر گردیده ایم جای تأمل و تفکر دارد که چگونه از میراث های فرهنگی و نمایشی خویش در معماری بهره مند شویم. در این باره و در ارتباط با تئاتر، یعنی آنچه که کمی بیشتر از یک قرن است که از اروپا به ایران وارد شده پاسخ ساده و روشن است: تئاتر دارای ساختمان و معماری معینی است که نوع معماری آن نیز، هم زمان با ورود تئاتر غربی به ایران کپی برداری و ساخته شد و به طور کلی نوع خاصی از معماری است که در یک سوی آن صحنه و در سوی دیگر و در مقابل جایگاه تماشاگران قرار دارد. هنگامی که از نمایش های ایرانی سخن می گوئیم، پاسخ دادن به این سؤال که محل اجرا در نمایش های تخت حوضی یا شبیه خوانی (تعزیه) کجاست، به سادگی میسر نیست. اما برای پاسخ گفتن به این سؤال باید به این نکته توجه داشت که اگر نمایش هایی که از دل آئین ها ایرانی بیرون آمده اند در فضایی غیر از فضای سنتی خودشان به اجرا در بیایند قطعاً هم برای بازیگر تئاتر به عنوان عنصر تئاتری و هم برای تماشاگر تئاتر به عنوان استفاده کننده معماری نامأنوس خواهد بود. البته باید به این نکته توجه داشت که تحقیق پیش رو، طراحی مجموعه تئاتر شهر است، و تئاتر غربی نیز در کلیت معماری ما نقش دارد؛ پس به نظر می رسد معماری مجموعه تئاتر شهر اهواز از این منظر باید ترکیبی از سنت و مدرن را در خود داشته باشد تا بتواند به سمت اهداف خود حرکت کند. (صیاف و جانی پور، ۱۳۹۳)

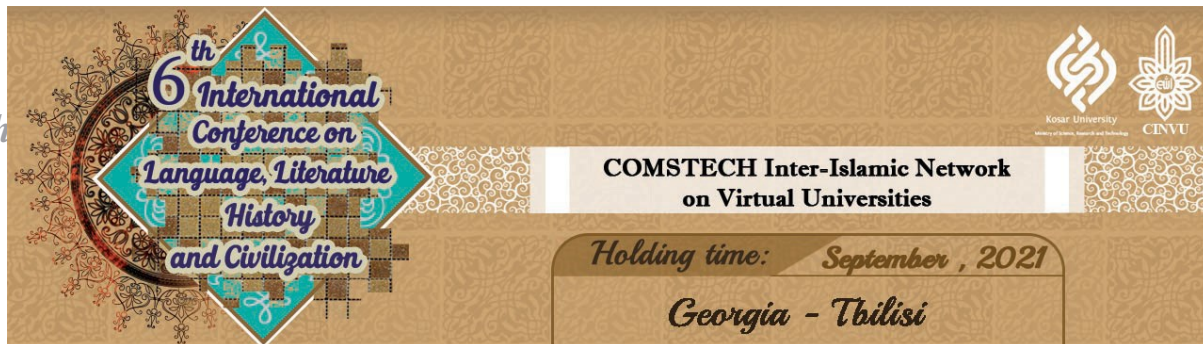
جدول ۲: بررسی محل اجرا در نمایش های ایرانی (صیاف و جانی پور، ۱۳۹۳)

محل اجرا	بعد از اسلام	محل اجرا	قبل از اسلام	
حیات خانه ها و محافل خصوصی	این گونه نمایش بعد از اسلام کم رنگ تر شد	حیات خانه ها و باغ ها	عروسک بازی تخت حوضی سایه بازی و...	نمایش شادی آور
تکایا حسینیه ها مساجد و مدرسه ها ومیادین شهر	مصائب امام حسین (ع) و ائمه اطهار	میادین شهرها	سوگ سیاوش سوگ رزین وغیره	تعزیه (شبيه خوانی)
این گونه نمایش بیشتر در قهوه خانه ها بوده (قهوه خانه ای)	پرده خوانی (هم در قبل و هم در بعد از اسلام) شمایل گردانی	به صورت دوره گرد بوده اند واغلب محل ثابتی نداشته اند	قوالها گوسان های پارتی خنیاگران ساسانی	نقالی

۲- بررسی تحلیلی عوامل زمینه ای پیدایش مرکز هنرهای نمایشی شهر اهواز

۲-۱- تئاتری برای اهواز

شخصیت تاریخی و فرهنگی اهواز، هویت کالبدی آن و نشانه های سنتی و بومی شهر، به همراه خصلت های سرزمینی و محیطی، معماری تئاتر شهر اهواز را ملزم می کنند که ارزش های مدنی مکان قرار گیری خود را بخوبی بشناسد و واکنشی درخور، بدان نشان دهد، چگونگی این واکنش، که مبین تعلق این مجموعه نوظهور به فضای مدنی شهر اهواز خواهد بود را باید در ظرایف و اشاره های معمارانه طراحی جستجو کرد. ولی قدر مسلم این است که تئاتر شهر اهواز بایستی حقیقتاً متعلق به شهر اهواز باشد. تعلقی که روح تظاهر آن را در شهر، شکل ها و ابعاد آن را، مصالح و جزئیات آن را، و فرم ها و تزئینات آن را از خود مشروط می کند. این ارزش گذاری، اشاره، یادآوری و بزرگداشت، نمی تواند تنها در حیطه هویت شهری و معناری یا شخصیت کالبدی و فضایی شهر باشد، بلکه باید علاوه بر پیشینه تاریخی و فرهنگی شهر، به یافته های فرهنگ سنتی و به ویژه به فولکلور و آداب و رسوم آیینی و سنت های نمایشی بومی شهر و منطقه شهری، نظر داشته و معرفی، احیاء و اعتلای آن را نصب العین قرار دهد، چه، این سنت های نمایشی و هنر بومی، بذر گرایش نوجوانانه ای اند که امروز، ارتقاء هنر تئاتر در اهواز را مدنظر خود قرار داده است. اهواز می تواند از کانون های تحولات مثبت و آفرینش های بدیع در فرهنگ آموزش، صنعت و زندگی اجتماعی کشورمان باشد. عرصه نوینی که در فعالیت هنری و فرهنگی شهر گشوده می شود. مبین بازسازی و استمرار حیات دیرینه فرهنگی آن است، این بازسازی ی تواند و باید براساس زیر ساخت های موجود در شرایط فرهنگی امروز صورت گیرد بدان شرط که نواقص و کاستی های این زیر ساخت ها را مورد نظر قرار دهیم و خصوصیات فرهنگی مان را به درستی شناخته

و ارزیابی کنیم. در بطن صورت های گوناگون فعالیت فرهنگی، شکل های مختلف هنر نمایش از دیرباز، در شکل های نمادین خود به صورت اعمال و مناسک آیینی- مذهبی وجود داشته اند و تعارضی هم که در دوران معاصر، بین صورت های نوین نمایش و جلوه های دیرین آن، مشهود است، گو اینکه در نگاه اول، مبین عدم توانایی اولی برای استمرار و توانایی دیگری در جهت بازسازی فرهنگی است، اما هرگز نمی تواند توجیه گر بسط و گسترش این ساده نگری خام باشد. چرا که این نگاه بسیاری از جلوه های ناپیدای پویایی فرهنگ را نادیده می گیرد، جلوه هایی که خصلت تاریخی هم داشته و در نمادها و آئین ها نهفته اند و زایش دیگر باره آن ها در صورت های نوین، نمایشگر توان مندی شاخسارهای جوان درخت کهن تمدن و فرهنگ ما خواهد بود. (فرهادی چشمه مرواری و همکاران، ۱۳۹۵)

۲-۲- مطالعات تاریخی

نمایش به مفهوم کلی آن در همه تمدن ها و سرزمین ها، صرف نظر از اینکه این جوامع دارای روابط اجتماعی و فرهنگی پیچیده و پیشرفته بوده و یا نبوده باشند، وجود داشته است و کم و بیش در میان همه اقوام بازی کردن، بخشی از شعائر مذهبی به شمار می رفته است. موارد تئاتری در رقص ها و مراسم انسان های ابتدایی همانقدر بارزند که مبارزات سیاسی، راهپیمایی ها، مسابقات ورزشی، مراسم مذهبی و حتی در بازی کودکان قابل تشخیص هستند. از آنجایی که مدارک مستند در زمینه خواستگاه هنرهای نمایشی فراوان نیست، تاریخ نویسان در توضیح مبنای تئاتر تا حدود زیادی به نظرات متکی هستند. در بین نظرات متنوع ارایه شده در این زمینه دو دیدگاه بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است: در دیدگاه اول که به عنوان نظریه چند عنصری شناخته می شود، ریشه تئاتر را در عناصری از قبیل مذهب، مراسم آیینی، اعمال، مناسک و بازی ها می بینند. در نظریه دوم که پژوهشگران بر روی آن توافق نظر بیشتری دارند، ریشه تئاتر را تنها در مذهب و آیین مذهبی می دانند و آن را شکل تکامل یافته مراسم مذهبی اولیه می شناسند. (صیاف و جانی پور، ۱۳۹۳)

۲-۳- پیدایش مرکز هنرهای نمایشی شهر اهواز

هنر تئاتر در ایران پیشینه ای دراز دارد و در کتب تاریخی آمده که نمایش در ایران از آیین اسطوره و شعایر برخاسته است. شاید بتوان اولین نیایشگاه ها، میادین و در دوره بعد از اسلام در نخستین مساجد، حسینیه ها را به عنوان محل برگزاری آداب و رسوم دانست. زیرا مراکز محله و فضاهای فرهنگی به عنوان مکانی در جهت رشد و توسعه فرهنگ نقش موثری داشته اند. نهادینه شدن این مکان ها در جامعه مدنی سبب شکل پذیری کاربردها و عملکردهایی شد که امروزه در مجموعه تئاتر شهر می بینیم. هریک از اقوام ساکن خوزستان دارای الگوهای خاص خود در زمینه هایی شامل: نمایش، عروسی، تعزیه و... می باشند، در واقع این ها زیر مجموعه هایی از آداب و رسوم و فرهنگ قومیت های مختلف هستند که در هر قومیت با دیگری متفاوت یا مشابه اند می توان یکی از راه های انتقال و آموزش فرهنگ را از طریق هنرهای نمایشی دانست. تئاتر شهر می تواند با

6th International Conference on Language, Literature, History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities

Holding time: September, 2021

Georgia - Tbilisi

اشاعه موضوعاتی در این راستا در قالب هنرهای نمایشی به وظیفه مهم خود که ارتقا سطح فرهنگ جامعه است عمل کند. ضمناً مجموعه ی فوق می تواند نقش اصلی و تأثیرگذاری را در آموزش، بالفعل کردن استعدادهای بالقوه موجود در زمینه های مختلف فرهنگی و علمی جامعه را دارا شود. تئاتر شهر به عنوان سمبل و نشانه ای ماندگار شامل فضاهای مناسب جهت فعالیت های فرهنگی، تشریفاتی و اداری در مناسب ترین موقعیت شهری با بهره گیری از سیستم های نوین سازه ای و تأسیساتی طراحی می گردد. طراحی و ساخت یک مجموعه فرهنگی استاندارد می تواند نقش مهمی در جهت ارتقاء فرهنگ و جذب گردشگر را در اهواز دارا باشد. (صیاف و جانی پور، ۱۳۹۳)

۳- تجارب معماری قابل به روز رسانی زمانی و قابل کاربرد مکانی مراکز هنرهای نمایشی شاخص جهان در شهر اهواز

۱-۳- ساختمان اپرای سیدنی

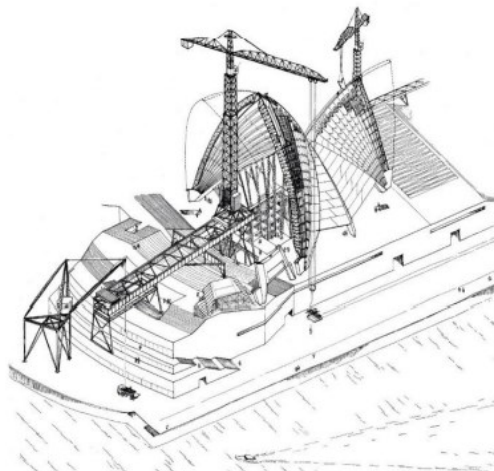
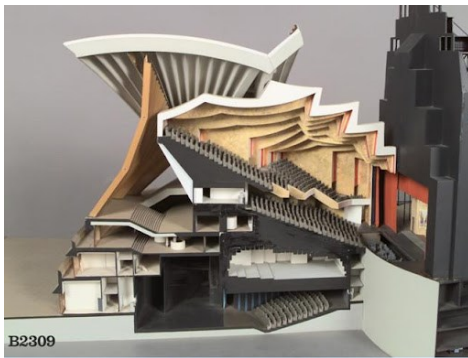
ساختمان اپرای سیدنی در دماغه بنلانگ در بندر سیدنی واقع شده و شکل ظاهری آن تداعی کننده یک کشتی با بادبان هایی برافراشته از امواج نیلگون دریا و صدف ها است. بنا دارای ابعاد ۱۸۳ متر طول در طول ترین قسمت و ۱۲۰ متر عرض در عریض ترین قسمت است. سالن اپرای سیدنی در سال ۲۰۰۷ در فهرست میراث جهانی چین مکتوب شده است: "خانه اپرای سیدنی یک اثر برجسته معماری قرن بیستم است این اثر نشان دهنده مراتب متعددی از خلاقیت هم در فرم معماری و هم در طرح سازه ای است؛ یک مجسمه شهری که به دقت در آب های زیبای اطراف خود جاسازی شده تا ساختمانی نمادین با شهرتی جهانی را ایجاد کند." متخصص ارزیابی کمیت میراث جهانی چین ابراز می کند: "... این ساختمان به خودی خود به عنوان یکی از شاهکارهای غیر قابل انکار از خلاقیت بشر، نه تنها در قرن بیستم بلکه در تمام تاریخ بشر باقی خواهد ماند." این ساختمان توسط معمار دانمارکی یورن اوتزون خلق شد؛ معماری که پتانسیل های مکان پروژه را به خوبی درک کرده و شناخته بود. طرح وی در مسابقه ای با داوری ارو سارنین و معماران مطرح دیگر به عنوان طرح برگزیده برای این پروژه انتخاب شد. تاریخچه ای که پیرامون طراحی و ساخت این بنا وجود دارد به اندازه خود طرح بحث برانگیز است. (رشیدی و خانلو، ۱۳۹۵)

تصویر ۱: نمایی از ساختمان اپرای سیدنی (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

۱-۱-۳- معماری ساختمان اپرای سیدنی

ساختمان ۱۶۱ هزار تن وزن دارد پی بنا شامل ۵۸۸ ستون بتنی لوله ای شکل است که در عمق ۲۵ متری در زیر دریا فرو رفته است. بالکن روی این پی ها قرار گرفته است. ۱۰ پوسته صدفی شکل هم روی این بالکن واقع شده است. هر کدام از این پوسته های صدفی شکل بر روی ۳۲ ستون بتنی به مساحت ۲/۵ متر مربع قرار دارد. یکی از ویژگی های این بنا استفاده از مصالح بومی است. سقف بنا شامل تعدادی "پوسته" است که بر روی یک تراس وسیع در هم چفت شده و به وسیله فضاهاى تراس مانند دیگری که نقش پیاده رو را ایفا می کنند، محاصره شده اند. دو سالن اصلی با آکس های طویل و کمی مایل عمده تاً به صورت شمالی جنوبی در کنار یکدیگر چیده شده اند. آمفی تئاتر رو به جنوب، دور از بندر قرار گرفته است و سکوهای آن میان تماشاچیان و شهر قرار گرفته اند. حیاط جلو یک فضای باز وسیع است که مردم از آنجا به سمت پله های تریون بالا می روند "پل های مانو منتال" که حیاط جلو را به دو فضای اصلی اجرا متصل می کنند، پلکان هایی عظیم و ویژه مراسم هستند که قریب به ۱۰۰ متر عرض دارند. (رشیدی و خانلو، ۱۳۹۵)

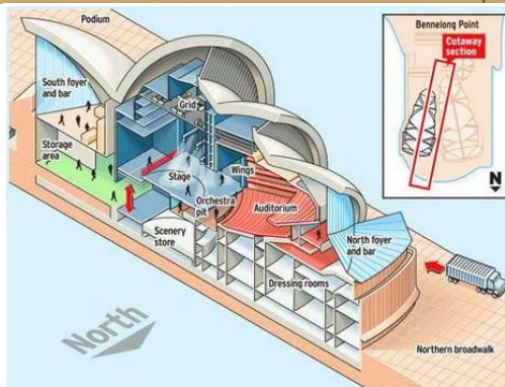

تصویر ۲: برش ساختمان اپرای سیدنی (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

سقف پوسته ای در هم چفت شده توسط اوتزون با همکاری مهندسان شرکت اووه آرپ و شرکا طراحی شده و شکل نهایی آن از سطح یک کره فرضی الهام گرفته شده است هر قطعه از این پوسته ها از مقاطعی تشکیل شده است که همگی به صورت شعاعی از یک ستون بتنی منشعب شده، اوج گرفته و به یک تیر منتهی می شوند. پوسته از کاشی های صیقلی سفید رنگ پوشیده شده در حالی که تریون از پل های گرانیتی با تنالته رنگی خاکی فرش شده است. دیوار های شیشه ای یکی از جنبه های شاخص بنا هستند که توسط پیتر هال، معمار بعد از اوتزون به طرح افزوده شدند. در این پروژه طرح و ساخت به شدت در هم آمیخته اند.

Holding time: September, 2021

Georgia - Tbilisi

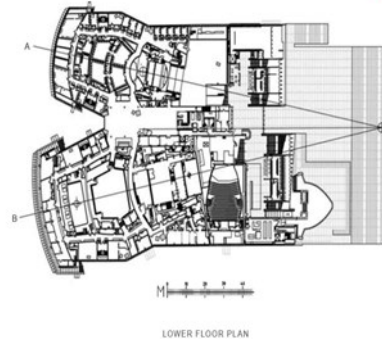
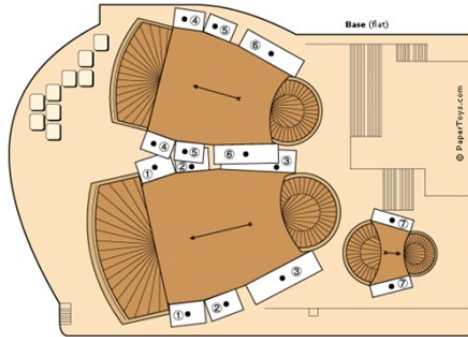
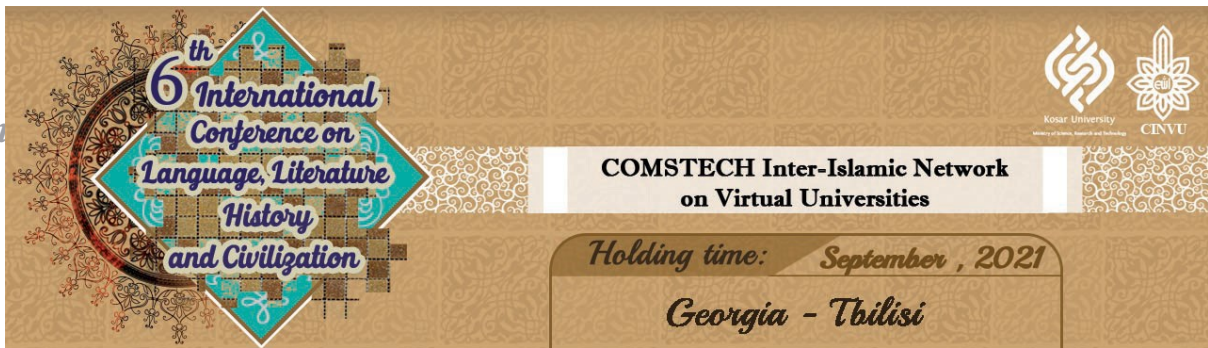
تصویر ۳: برش طولی ساختمان اپرای سیدنی (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

۳-۱-۱-۱- تحلیل فضایی ساختمان اپرای سیدنی

در حقیقت ما قبل از وارد شدن به یک ساختمان باید مسیری را طی کنیم تا به ورودی آن برسیم و این اولین مرحله در سیستم سیرکولاسیون است.

۳-۱-۱-۲- تعریف مسیر مارپیچ

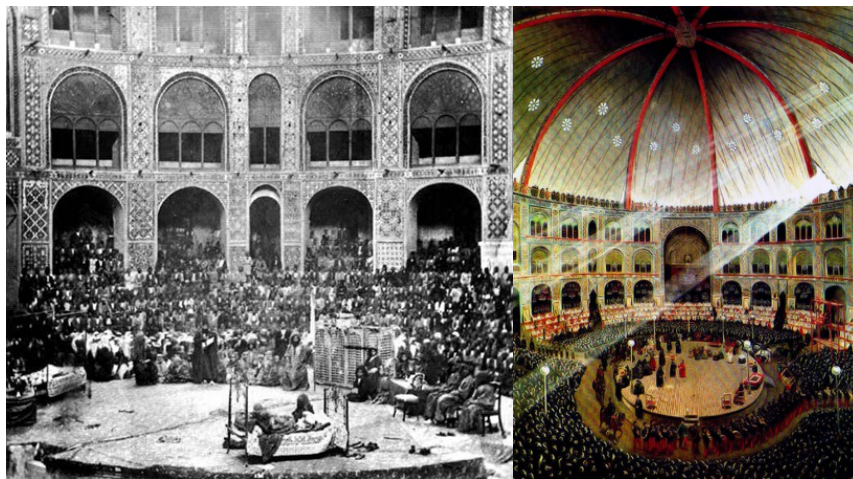
جهت ورودی ساختمان را در امتداد مسیری محوری و مستقیم نشان می دهد و مقصد نهایی دید در مسیر رسیدن به بنا کاملاً مشخص است، چهره کاملی از ساختمان و یا نمای دقیقی از ورودی آن می باشد. در ساختمان اپرای سیدنی مسیر تردد از گونه (شکل مارپیچ) می باشد. ورودی ساختمان اپرای سیدنی از نوع پیش آمده بود. یعنی سطح بیرونی یا سقف بنا به صورت بالکنی ورودی بنا را احاطه کرده است و دیواری شیشه ای جدا کننده ی فضای بیرونی و داخلی ساختمان می باشد ورودی ساختمان بالاتر از سطح؛ صفر صفر زمین قرار گرفته و در کل خود ساختمان با ارتفاعی نسبت به سطح زمین بنا شده و همین امر باعث قرار گرفتن یک سری پل در جلوی هر یک از ورودی ها شده است. هما نظور که قبلاً گفته شده مسیر اصلی دسترسی به این بنا مسیری مارپیچ گونه می باشد این مسیر در کنار دریا انتخاب شده تا بازدید کنندگان از این بنا دید کاملی از طرح بنا که عمدتاً برونگرا بوده و از معماری این ناحیه تبعیت دارد، داشته باشند. و همین طور از مناظر دریایی که ایده ی اصلی این ساختمان از آن برگرفته می باشد، دیدن کنند. و این کار در نگاهی کلی ابتکاری جالب می باشد که مسیر رسیدن به بنا را از مسیری مفرح و بازدید کننده را با کلیت اجتماعی- فرهنگی و معماری بندرسیتی آشنا کرده و ساختمان را در معرض نمایش بازدید کننده قرار می دهد. (رشیدی و خانلو، ۱۳۹۵)

تصویر ۴: پلان اپرای سیدنی (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

۳-۲- بنای تکیه دولت

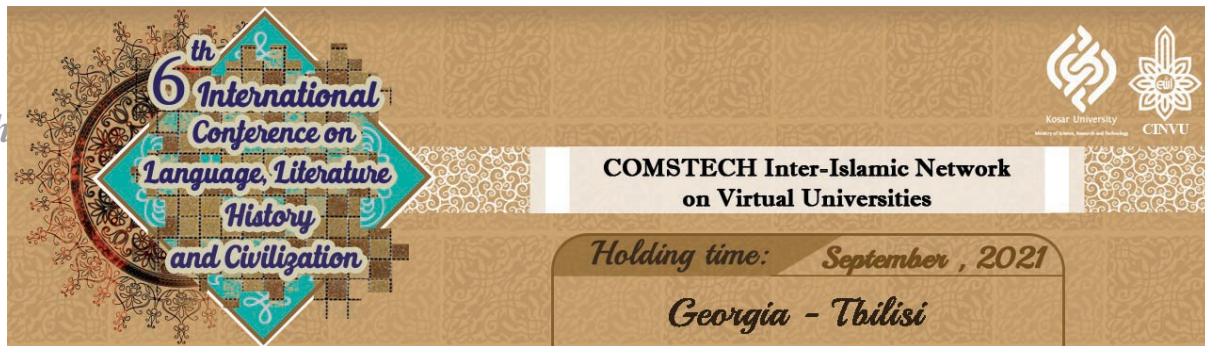
ساخت بنای تکیه دولت، بر اساس اسناد موجود، به دستور ناصرالدین شاه قاجار در ضلع جنوبی ارگ سلطنتی تهران در سال ۱۲۸۵ق آغاز شد. این بنا در عکس های تهران و عکس هوایی سال ۱۳۳۵ هجری شمسی مشاهده می شود. کتاب بناهای ارگ سلطنتی تهران، دستور شاه برای ساختن تکیه را همزمان با بنای شمس العماره می داند و مکان تکیه در ضلع جنوب شرقی کاخ گلستان در مجاورت میدان ارگ و در محل انباری های حکومتی و قسمتی از دوستاق خانه (زندان) و سیاه چال که محل گرمابه مخروبه و متروکه و مرطوبی بود، قرار دارد. این نقل قول با نقشه های تهیه شده توسط عبدالغفار در سال ۱۳۰۹ه ق در تهران و محدوده ارگ مورد تأیید قرار می گیرد. (اسدی و همکاران، ۱۳۹۶)

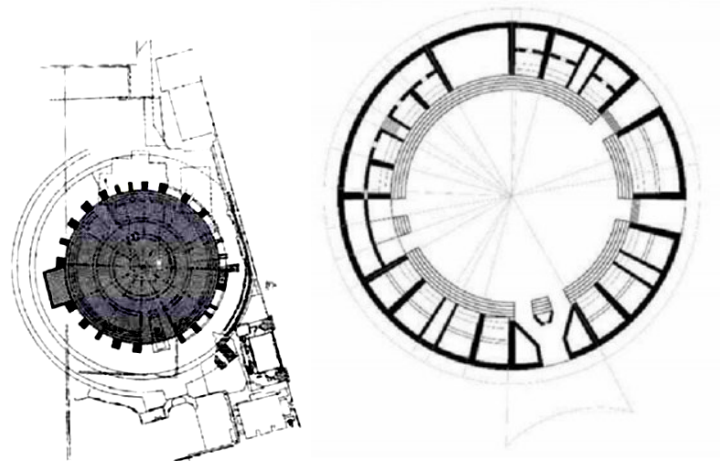
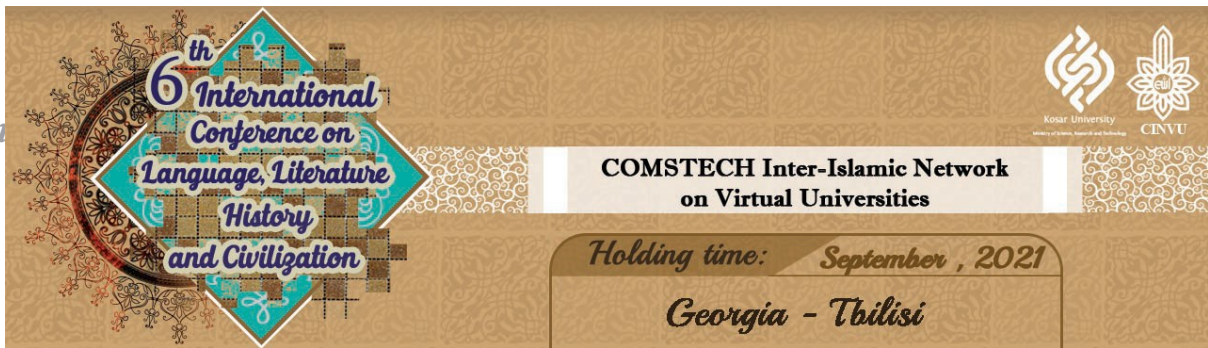
تصویر ۵: تکیه دولت (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

معماری ساختمان تکیه دولت ۳-۲-۱

ساختمان تکیه دولت مدور و آجری به ارتفاع ۲۴ متر و عرض حدوداً ۳۴ متر بود این ساختمان، سه طبقه و با سردابه چهار طبقه داشت و مساحت آن حدود ۲۸۲۴ مترمربع بود، ساختمان از خارج به صورت منشوری هشت ضلعی و از داخل به

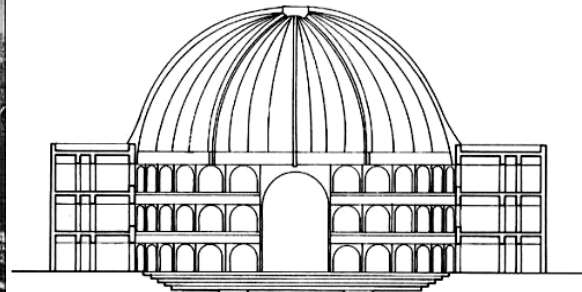
شکل استوانه ای کامل طراحی شده بود. پی بنا سست بود و بر روی خاک دستی قرار گرفته بود و همین امر از ابتدا مشکلاتی برای مقاومت و ایستایی آن پدید آورد. همین امر موجب شد که در زمان مظفرالدین شاه یک طبقه ساختمان بر اثر سنگینی گنبد هلالی شکل آن تخریب شود. از این رو سقف را تعویض و طبقه سوم را هم تخریب کردند و بدین ترتیب تکیه دولت در زمان مظفرالدین شاه صاحب دو ردیف طاق نما شد تکیه دولت سه ورودی داشت: ورودی اصلی و بزرگ در ضلع شرقی تکیه برای مردان، با دری دو لنگه و سردری جناغی؛ ورودی ضلع غربی برای زنان، از سمت میدان ارگ با سردر جناغی و شش مناره کوچک در دو طرف با کاشی معقل که از تلفیق اشکال هندسی پوشیده شده بود. ورودی سوم، راهرو پرپیچ و خم و تاریکی بود که قسمت شاه نشین تکیه را به ضلع جنوبی کاخ گلستان وصل می کرد و شاه برای ورود به تکیه از آن می گذشت. (چوداری میلانی و میرزا کوچک خوشنویس، ۱۳۹۷) همانطور که بیان شد بنای تکیه دولت به صورت مدور ساخته شده بود که این برخلاف شکل ساخت تکاپای دیگر بود که متأثر از معماری خانه های بزرگان، کاروانسراها و میدان هایی که معمولاً تکیه ها را در آنجا برپا می کردند، به شکل چهارگوش ساخته می شد. سقف مدور آن هشت هلال از جنس چوب داشت که با اتصالات آهنی به هم وصل شده بود. نمای داخلی آن تماماً از آجر بود که با کاشی های معرق و غیرمعرق تزئین شده بود. قسمت های درونی تکیه با کاشی های لعاب دار آبی رنگ پوشانیده شد. کاشی کاری های رنگارنگ همراه با تزئینات حدود شصت غرفه که در سه ردیف روی هم ساخته شده بودند، به فضای درونی تکیه چهره زیبایی بخشیده بود. در اطراف صحن، بیست طاق (هریک به عرض هفت و نیم متر) با دیوارها و ستون های کاشی کاری قرار داشت و روی طاق ها، اتاق هایی در دو طبقه ساخته شده بود. اتاق های طبقه اول ویژه وزرا و حکام ولایات بود که با نظارت ناظر (کارپرداز کاخ، فراش باشی) میان ایشان تقسیم می شد. اتاق های طبقه دوم ارسی داشت و مخصوص بانوان حرم بود. طبقه سوم، جایگاه نقاره چی ها بود که با نرده ای حفاظت می شد. جایگاه مخصوص شاه در طبقه دوم، با ارتفاع بیشتر، سردر و سقف بلندتری روبه روی صحنه قرار داشت و در سمت راست آن، ابتدا جایگاه عموهای شاه و صدراعظم و پس از آن به ترتیب محل نشستن وزیرمختار انگلیس و وزیرمختار روسیه و دیگران قرار داشت. در سمت چپ جایگاه مادر شاه، زن های شاه، همسر صدراعظم و همسر وزیرمختار روسیه قرار داشت. (چوداری میلانی و میرزا کوچک خوشنویس، ۱۳۹۷)

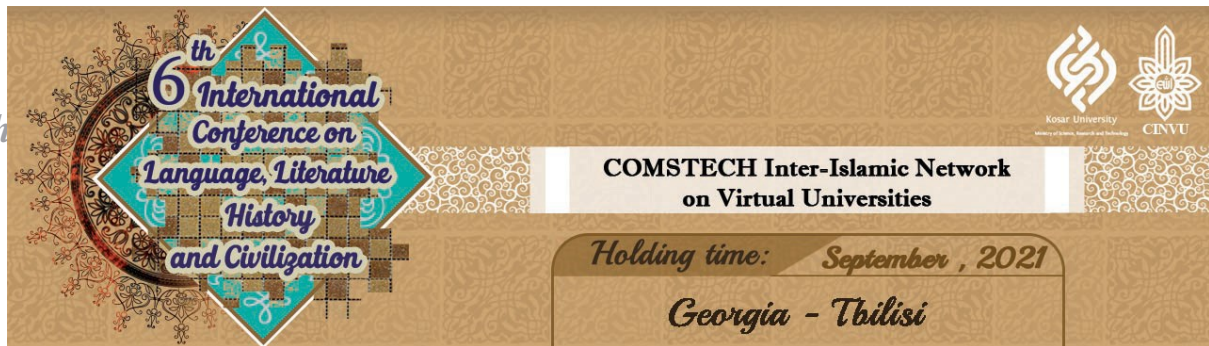
تصویر ۶: پلان تکیه دولت تهران (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

۲-۳- ساختار تکنیک ساختی

با بررسی مدارک به ویژه اسناد تصویری از تکیه دولت می توان به اطلاعات تکنیک ساخت بنا دست یافت. بیشتر این عکس ها پس از ساخت بنا توسط عکاسان دوره قاجار از جمله عبدالله قاجار و شخص ناصرالدین شاه پس از ۱۳۰۰ق برداشته شده است. مطابق اسناد مربوط به آلبوم خانه کاخ گلستان، ۲۴ عدد عکس از تکیه دولت وجود دارد که اغلب آن ها در سال ۱۳۰۸ توسط عبدالله قاجار برداشته شده است و دو عدد عکس از نمای شرقی و غربی توسط پاپاریان گرفته شده که فاقد سال عکس برداری است. این اسناد اطلاعات ارزشمندی را پیرامون وضعیت تکنیک ساخت به کاررفته در آن، در اختیار پژوهشگران قرار می دهد. عکس مشروحه فوق که ساختار تکیه را نمایش می دهد، به دو دوره ساخت تقسیم می شود که دوره دوم پس از مداخلات دوره مظفرالدین شاه قاجار است. ساختار سازه ی آن به سه بخش اصلی تقسیم شد، که شامل پی سازی، ساختار سیستم باربر افقی و سیستم باربر قائم است. با این دسته بندی و با بررسی عکس های این نتایج به دست آمده است. (اسدی و امین پور و منصوریان، ۱۳۹۶)

تصویر ۷: فضای بیرونی تکیه دولت، سیستم خاص ساخت سقف (منبع: سایت آزاد اینترنتی)

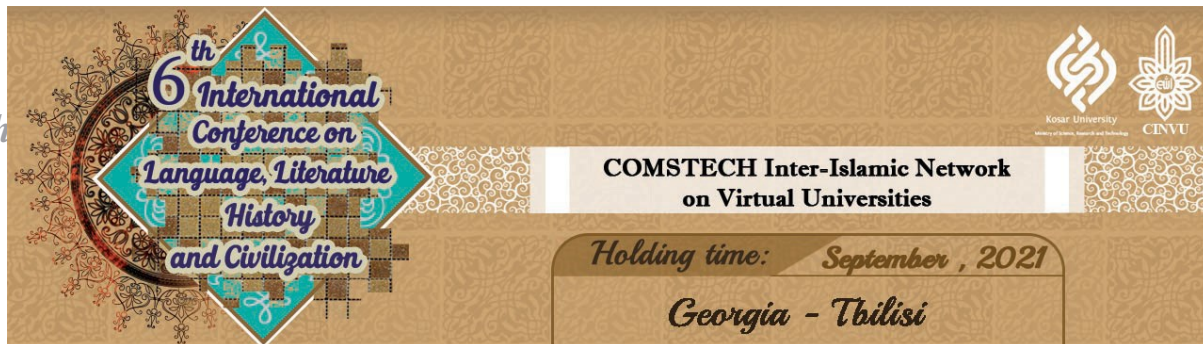

نتیجه گیری:

معماری مراکز هنرهای نمایشی شاخص جهان شامل نکات آموزنده و حاوی تجارب ارزشمند با امکان تطبیق و به روزرسانی و الگوگیری در بناهای هنر نمایشی در ایران و شهرهای نوینادی نظیر اهواز است. امکان الگوگیری در هندسه، تناسبات، کانسپت حجمی، سازه، سیرکولاسیون، ترکیب بندی و سازماندهی از این مراکز هنرهای نمایشی در شهر اهواز وجود دارد. اپرای سیدنی در استرالیا و تکیه دولت در تهران عصر ناصری دو نمونه از مراکز مهم هنرهای نمایشی بود که در این مقاله مورد تحلیل قرار گرفت. و نتیجه کلی امکان الگوگیری کالبدی از آن ها در جدول ذیل مشخص شده است.

جدول: بررسی امکان الگوگیری و به روزرسانی بناهای شاخص در مراکز هنرهای نمایشی اهواز

نام بنا	ویژگی قابل الگوگیری یا به روز رسانی
اپرای سیدنی	۱- کانسپت فرمی: کشتی با بادبان هایی برافراشته از امواج نیلگون دریا و صدف ۲- کانسپت فرمی: پوسته صدفی ۳- سازه: سقف پوسته ای در هم چفت شده ۴- سیرکولاسیون: مارپیچی و مسیر حلقه ای ۵- الگو: ریتم تکرار شونده همانند موج های دریا
تکیه دولت	۱- هندسه: ساختمان منشوری هشت ضلعی ۲- سازه: گنبد پوسته ای ۳- سازه: سقف مدور با هشت هلال از چوبی و انصالات آهنی ۴- تزیینات: کاشی معقلی آبی رنگ ۵- ترکیب: تلفیق اشکال هندسی ۶- سیرکولاسیون: راهروهای پر پیچ و خم

منابع

- ۱- بهرامی، سپیده و بیات، آتوسا، ۱۳۹۵، تأثیر فضای اجرای هنرهای نمایشی بر بهبود کیفیت تعاملات اجتماعی، همایش بین‌المللی افق‌های نوین در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی و مدیریت فرهنگی شهرها، اسلام‌شهر
- ۲- بهادری بیرگانی، مهشید و نوری مکرم، امیر و کابلی، احمدرضا، ۱۳۹۶، نگرشی نو در روند طراحی فضاهای عمومی مرتبط با مراکز هنرهای نمایشی و آیینی، سومین همایش ملی معماری و شهر پایدار، تهران
- ۳- شکری زاده مریم، ترابی فارسانی، ندا و باغبان ماهر، سجاده، ۱۳۹۷، بررسی ظرفیت تئاتر و هنرهای نمایشی برای رونق گردشگری در استان اصفهان
- ۴- کبری بیرگانی، پردیس و وثیق، بهزاد، ۱۳۹۴، بررسی خاستگاه تاریخی و سیر تکامل تئاتر در جهان و کنکاش در شباهت‌ها و تفاوت‌های آن در ایران و غرب، همایش ملی معماری و شهرسازی بومی ایران، یزد
- ۵- کیانوش، نیوشا و دشتی شفیعی، علی، ۱۳۹۴، نگرشی بر خواستگاه مرکز هنرهای نمایشی، سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی، تهران
- ۶- صیاف، فرهاد؛ بهروز جانی پور، ۱۳۹۳، بررسی طراحی مجموعه تئاتر شهر و تأثیر آن بر ارتقاء سطح فرهنگ جامعه، نمونه موردی: تئاتر شهر اهواز
- ۷- فرهادی چشمه مرواری، آلا و رحیم زاده، محمدرضا و تابان، محسن، ۱۳۹۵، شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار هنرهای نمایشی در ارتقاء سطح تعاملات اجتماعی نمونه مورد مطالعه: شهر اهواز، همایش ملی معماری و شهرسازی از نظریه تا عمل، تهران
- ۸- رشیدی، الهام، خانلو، نسیم، ۱۳۹۵، بررسی و تحلیل روش‌های طراحی آثار معماری یورن اوتزن، چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی
- ۹- اسدی، صابر، امین پور، احمد، منصوریان، یزدان، بررسی تطبیقی دو بنای تکیه دولت تهران و رویال آلبرت هال لندن تبیین نحوه به کارگیری ابزار تطبیق و نقش مقایسه ساختار تکنیک ساختی در پاسخ به سؤالات تاریخ معماری
- ۱۰- چوداری میلانی، آیدا، میرزا کوچک خوشنویس، احمد، ۱۳۹۷، باز زنده سازی تکیه دولت بارویکرد تجدید هنر و فرهنگ ایرانی در محله کهن تهران (بازار تهران)